

ŠIUOLAIKINĖ KRIMINALISTIKOS STUDIJŲ STRUKTŪRA IR DIDAKTIKA

Mokslo prorektorius doc. dr. Egidijus Kurapka
Lietuvos teisės universitetas

Lietuvos teisės universitetas,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 17
Elektroninis paštas ekurapka@ltu.lt

Doc. dr. Hendryk Malevski
Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminalistikos katedra

Lietuvos teisės universitetas,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 11
Elektroninis paštas tf@ltu.lt

Pateikta 2001 m. rugšėjo 11 d.
Parengta spausdinti 2001 m. spalio 1 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros prof. habil. dr. **Samuelis Kuklianskis** ir Teismo medicinos instituto direktoriaus pavaduotojas prof. habil. dr. **Gediminas Žukauskas**

SANTRAUKA

Prioritetinis kiekvienos valstybės tikslas – užtikrinti žmogaus saugumą, į nusikaltimų tyrimo ir prevencijos praktiką diegiant modernias kriminalistikos, informatikos ir kitų mokslų technologijas.

Nusikalstamumo raida, naujos jo raiškos formos ir rūšys, vis tobulesni nusikaltimo padarymo būdai ir priemonės, nusikaltėlių profesionalumas ir specializacija, organizuoto nusikalstamumo tarp-tautinių ryšių globalizavimas yra visuomenės problema. Nusikalstamumo pažabojimo ir kontrolės užtikrinimas reikalauja kompleksinių plačiai suvokiamos teisės saugos sistemos reformų. Viena iš jų – specialistų, kurie sugebėtų ne tik taikyti parengtas metodikas, metodus ir priemones, bet ir tirdami nusikaltimus mokėtų savarankiškai analizuoti bei kūrybiškai taikyti kitų mokslų laimėjimus, atlikti originalius kriminalistikos mokslo tiriamuosius darbus, rengimo reforma.

Straipsnyje, remiantis įvairių šalių universitetų praktika, teisės saugos darbuotojų apklausos apie kriminalistikos žinių lygį ir poreikį duomenimis, mokslinė literatūra apie kriminalistikos sampratą ir jos raidos tendencijas, analizuojami pagrindiniai kriminalistikos studijų struktūros ir didaktikos pokyčiai.

Autoriai pateikia originalų kriminalistikos dėstymo modelį, orientuotą į pažangias tendencijas Europoje, nes sparti gamtos ir technikos mokslų raida, naujos technologijos, informacinių procesų globalizacija reikalauja naujoviškai mąstančių žmonių, sugebančių įdiegti tarpdisciplininius laimėjimus į teisės saugą.

Atsižvelgiant į teisės saugos institucijų poreikius, būtinybę plėtoti kriminalistikos mokslą sukurta nuosekli kriminalistikos studijų sistema, apimanti šešis bendrų, specialių ir specializuotų kriminalistikos žinių lygius. Sistemos apimtis ir turinys diferencijuoti pagal studijų programas, specializacijas ir studijuojančiųjų poreikius.

Viename iš savo straipsnių mes esame rašę, jog nusikalstamumo raida, naujos jo raiškos formos ir rūšys, vis tobulesni nusikaltimų padarymo būdai, ir priemonės, nusikaltėlių profesionalumas ir specializacija, organizuoto nusikalstamumo tarptautinių ryšių globalizacija tapo viena iš opiausių visuomenės problemų. Nusikalstamumo pažabojimo ir kontrolės užtikrinimas reikalauja kompleksinių plačiai suvokiamos teisėsaugos sistemos reformų. Viena iš jų – specialistų, kurie sugebėtų ne tik taikyti parengtas metodikas, metodus ir priemones, bet ir tirdami nusikaltimus mokėtų savarankiškai analizuoti bei kūrybiškai taikyti kitų mokslų laimėjimus, atlikti originalius kriminalistikos mokslo tiriamuosius darbus, rengimo reforma [1, p. 9].

Dar H. Grossas teigė, kad teismo tardytojo darbas – tai ne menas, o gero profesionalo veikla, kurią sudaro atskirų veiksmų ir operacijų, specialistui būtinų žinoti, bet prieš tai išmokytų, sistema [2, p. 13].

Kriminalistikos mokslas – daugelio profilių, apimantis daugelį mokslinio pažinimo sričių, krypčių ir specialybių. Išsamioms studijoms studijų planuose numatyto laiko aiškiai nepakanka, todėl šio mokslo bei studijų dalyko tiek plėtros, tiek specializacijos tendencija yra visiškai logiška. Iš tikrųjų, teisės studijos dabar orientuotos į kvalifikuotų, mąstančių, sugebančių po studijų savarankiškai dirbti specialistų rengimą, todėl kriminalistiką dėstyti pagal senas schemas, neatspindinčias mokslo ir technikos laimėjimų, naujų technologijų, naujų praktikos poreikių, neįmanoma.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti svarbiausius kriminalistikos studijų struktūros ir didaktikos pokyčius.

Rytų Europos šalyse tebeįtampa Rusijos kriminalistikos mokslo įtaka, kriminalistika daugeliu atvejų ir toliau lieka aukštųjų teisės mokyklų, taip pat ir universitetų, mokymo programose.

Rusijoje, pavyzdžiui, pasiūlytas ir iš dalies įgyvendintas kriminalistikos dėstymo projektas, kurio pagrindinė idėja – žiūrėti į kriminalistiką kaip į mokslą apie teisėsaugos ir ekspertizės institucijų darbuotojų praktinės veiklos tiriant nusikaltimus technologiją ir priemones, akcentuojant idėją, jog kriminalistikos disciplina yra žinių sistema, susidedanti iš bendrosios ir ypatingosios dalies.

Kriminalistikos kurso bendroji dalis nagrinėja kriminalistiką kaip mokslą ir mokymo dalyką bei bendrus nusikaltimų tyrimo metodologinius pagrindus.

Specialioji kriminalistikos mokslo dalis susideda iš trijų organiškai susijusių blokų. Tai: 1) pažintinės paieškos veikla baudžiamosios bylos iškėlimo ir parengtinio tyrimo stadijose; 2) procesinių veiksmų parengimo ir atlikimo problemos, stengiantis derinti procesinius klausimus (teisinius mokslus), studijuojamus neperžengiant baudžiamojo proceso ribų, su kriminalistinėmis žiniomis; 3) nusikaltimų tyrimo metodika įgyvendinant gana įdomią idėją – atsisakyti studijuoti dešimties metodikų, nes kokybiškai tai padaryti vien dėl apimties neįmanoma ir vargu ar reikalinga. Siūlomas principas „geriau mažiau, bet geriau“, t.y. susitelkti ties išsamiomis ir visapusiškomis keletu nusikaltimų tyrimo metodikų studijomis, o atskiras nusikaltimų rūšis ir porūšius studijuoti organizuojant įvairias specializacijas, atsižvelgiant į tai, ką pasirenka studentai [3, p. 42–45].

Kriminalistikos dėstymas Lenkijoje taip pat yra specifinis. Daugiausia dėmesio kriminalistikos mokslams skiriama policijos mokyklose. Visuose Lenkijos universitetų Teisės fakultetuose įsteigtos Kriminalistikos katedros. Teisininkų rengimo programa Lenkijos universitetuose nėra vienoda, privalomų dalykų yra mažiau nei laisvai pasirenkamų, todėl studentai neretai pasirenka dalykus, susijusius su būsima jų profesija. Dėl to kriminalistikos kursas kai kuriuose universitetuose yra fakultatyvinis. Tačiau, be pagrindinio kriminalistikos kurso, magistrantams, pasirenkantiems kriminalistikos baigiamąjį darbą, privalomi papildomi kriminalistikos užsiėmimai. Be to, Lenkijoje plačiai praktikuojamos podiplominės (1–3 semestrų) siauros specializacijos studijos, suteikiančios teisę vėliau dirbti tam tikrą darbą. Pavyzdžiui, Vroclavo universiteto Teisės fakultete organizuojamos autotechnikų ekspertų ir dokumentų ekspertų podiplominės studijos.

Besirengiantys dirbti teisme, prokuratūroje, advokatūroje, notariate teisininkai privalo atlikti aplikaciją (stažuotę), kuri gali trukti kelerius metus. Aplikacijos metu stažuotojas turi perprasti ne tik tos profesijos teisinės subtilybes, bet ir įgyti tam tikrų praktinių mokėjimų ir įgūdžių.

Lenkijos mokslininkai bei studentai supranta, kad būtina plėsti kriminalistikos dėstymo kursą,

nes nuo to priklauso ne tik kriminalinės justicijos veiklos rezultatai, bet ir įvairiausių gyvenimo sričių normali veikla bei piliečių teisių apsaugos užtikrinimas [4, p. 300–303; 5, p. 7,14; 6, p. 115–119].

Prof. Cz. Grzeszykas, nagrinėdamas nusikalstamumo raidą, konstatuoja jo grėsmę visuomenei ir piliečiui. Kartu jis teikia rekomendacijas, kurios turėtų užtikrinti nusikalstamumo kontrolę bei prevenciją. Tarp keturiolikos išvardytų siūlymų daugiau kaip pusė tiesiogiai arba netiesiogiai yra susiję su plačiai suprantama kriminalistika. Pirmiausia nurodoma, kad būtina padidinti kriminalistikos vandanų skaičių ir pagerinti kriminalistikos dėstymą teisės studijose bei teisėjų, prokurorų, advokatų, policijos, valstybinių ir privačių saugos struktūrų darbuotojų aplikacijose [7, p. 109].

Dėl neįvertintos kriminalistikos svarbos rengiant teisininkus susirūpinę kriminalistikos mokslininkai ir atskirų teisėsaugos institucijų darbuotojai. Įvairios visuomeninės institucijos ne kartą kreipėsi į įvairias valstybines institucijas ir aukštąsias mokyklas. Lenkijos kriminalistų draugijos atvirame laiške konstatuojama, kad kriminalistinis teisininkų rengimas yra nepatenkinamas ir tai turi įtakos bendrai nusikaltimų tyrimo ir prevencijos situacijai. Tame pačiame laiške pateikiamos rekomendacijos, kaip gerinti esamą padėtį [8, p. 7–8].

Kriminalistikos dėstymas universitetuose pagrįstai siejamas su Europa, nes šio mokslo reikšmė ir būtinumas rengiant teisininkus buvo pripažinti žymiausių teisės specialistų (A. Hellwig, J. Heimberger, F. Liszt, H. Gross, R. Reiss ir kt.). Jų pastangomis jau XX a. pradžioje kriminalistika buvo įtraukta į universitetines studijas, taip pat buvo kuriami universitetiniai kriminalistikos institutai (1902 m. R. Reisso įsteigtas Loanos universiteto institutas, 1912 m. H. Grosso įsteigtas Graco universiteto Kriminalistikos institutas ir kt.). Tačiau ilgai dėl konjunkcijos, siauro pragmatiško požiūrio, kriminalinių disciplinų plėtros strateginės vizijos neturėjimo kriminalistika buvo pamažu pradėta stumti iš universitetinių studijų, ypač Vokietijoje ir Austrijoje, kuriose iš esmės prasidėjo šio mokslo raida. Be abejo, tam turėjo įtakos ir požiūris į kriminalistiką kaip į policijos mokslą.

Vakarų Europos valstybėse kriminalistika, kaip studijų disciplina, yra įtraukta į aukštųjų policijos mokyklų programą. Pavyzdžiui, Vokietijoje ji priskiriama svarbiausiųjų („Kernfacher“) dalykų grupei. Kriminalistikos studijų kursas apima šias svarbiausias problemas: mokymą apie įrodymus, nusikaltimų tyrimo procesą, įvykio vietą, stebėjimą, sulaikymą, kratą ir poėmį, kriminalistinę taktiką, teismo mediciną, kriminalistikos techniką, mokslą apie pėdsakus, asmens identifikavimą.

Tai toli gražu ne visos problemos. Patys vokiečių kriminalistai pripažįsta, jog nėra aiškios pozicijos dėl kriminalistikos teorijos ir metodologijos, į studijų planą neįtraukti nusikaltimų tyrimo organizavimo klausimai [9, p. 21]. Taigi kriminalistika visų pirma vertinama kaip į praktiką orientuota studijų disciplina.

Vakarų Europoje universitetuose kriminalistika, kaip akademinė disciplina, dar neturi deramos vietos, nors įtraukti ją į studijų programas bandyta [10, p. 23]. Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos, Jungtinių Amerikos Valstijų universitetuose yra kriminalistikos institutų, plėtojančių kriminalistikos mokslą, tačiau faktą, jog universitetų programose iki šiol kriminalistika atskirai nedėstoma arba dėstoma kaip fakultatyvinis dalykas, šių šalių teisininkai vertina kaip regresą, todėl būtinybė įvesti mokymą apie mokslinių įrodymų paiešką, fiksavimą, tyrimą ir vertinimą teisės studijose keliama labai aštriai. [10, p. 23–24]. Dėl netoliaregiškų žingsnių eliminuojant kriminalistikos studijas iš universitetų susidarė tokia padėtis, jog kai kurių Vakarų Europos šalių studentai renkasi specializuotas kriminalistikos studijas Rytų Europos universitetuose pagal tarptautines studentų mainų programas, o pedagogai čia kelia kvalifikaciją ir įgyja kriminalistikos krypties mokslinius laipsnius.

2000 m. vykusiam tarptautiniame seminare Miunsteryje (Vokietija) buvo pabrėžta, jog kriminalistinių žinių teisėsaugos pareigūnams turi būti suteikiama per tarpreigioninius profesionaliai rengiamus mokymo ir kvalifikacijos kėlimo seminarus arba kaip kriminalistinis *Curriculum* pagal akademines studijas. Nekyla abejonių, jog modernus mokymas apie nusikaltimo pėdsakus kaip įrodymų mokymo dalis turi būti plėtojama [11, p. 6].

Kriminalistikos žinias, mūsų nuomone, galima sąlyginai suskirstyti į tris lygius:

- bendros žinios;
- specialios žinios;
- specializuotos žinios.

Bendrų žinių įgyjama studijuojant kriminalistikos kursą, specialių žinių – studijuojant specialius kriminalistikos dalykus – trasologinę, balistinę ekspertizę ir kt. Specializuotų žinių įgyjama tobulinant bendras arba specialias žinias – specialiai studijuojant ir taikant jas praktinėje veikloje pagal tos veikos specifiką arba perkeltiant jas į aukštesnį teorinį lygį.

Kriminalistika, kaip ir medicina, tapo visiems žinoma disciplina. Visi turi savo nuomonę apie jos metodų taikymą bei nusikalstamumo pažabojimą. Tokiai kriminalistikos sampratai daro įtaką įvairiausių „kriminalistinių“ laidų, sprendžiančių savo uždavinius, ciklai. Tarp tokių laidų yra labai mažai tikrai profesionalių ir objektyviai atspindinčių kriminalistikos esmę bei jos galimybes laidų. Kuriant kriminalistikos įvaizdį didelę įtaką daro ir kitos žiniasklaidos rūšys (spauda, radijas) bei detektyvinė literatūra ir filmai.

Taigi susiformavo buitinis kriminalistikos suvokimo lygis, neretai turintis įtakos ne tik paprastam piliečiui, bet ir pareigūnui, pagal pareiginius reikalavimus turinčiam išmanyti kriminalistiką arba bent jos pagrindus.

Buitinis kriminalistikos suvokimas yra neapibrėžtas, netikslus, paviršutiniškas ir neargumentuotas. Toks paprasto piliečio kriminalistikos suvokimas, kaip ir tikėjimas ekstrasensais bei kitų paramokslų atstovais, nėra smerktinas, o teisėsaugos pareigūnui tai neleistina, nes nuo jo profesionalumo, kriminalistiškai pagrįstų sprendimų priklauso žmonių likimai.

Galima konstatuoti, kad šiandien egzistuoja bent keli kriminalistikos suvokimo lygiai:

- buitinis;
- paviršutiniškai pragmatiškas;
- siauros specializacijos;
- bendras;
- abstrakčiai teorinis;
- mokslinis taikomasis.

Buitinis kriminalistikos suvokimo lygis aptartas anksčiau. Paviršutiniškai pragmatiškas lygis siejamas su nesudėtingomis operacijomis, atliekamomis neperžengiant sveiko proto ribų ir naudojant kriminalistikos mokslo parengtus metodus bei priemones.

Siauros specializacijos kriminalistikos suvokimo lygis siejamas su tam tikromis specializacijomis, kur kriminalistikos žinios yra suvokiamos kaip fakultatyvinės, įgytos ne nuosekliųjų studijų metu. Tokių fragmentinių kriminalistikos žinių turi, pavyzdžiui, teismo chemikai, teismo medikai ir kt.

Bendrų kriminalistikos žinių turi žmonės, studijų metu baigę visą kriminalistikos kursą. Tačiau tos žinios neamžinos. Netaikydamas savo tiesioginėje veikloje, žmogus jas pamiršta.

Du likusieji kriminalistikos suvokimo lygiai – tai mokslininkų žinios, kurių moksliniai interesai orientuoti į teoriją arba turi mokslinį taikomąjį aspektą.

Mūsų nuomone, teisės mokyklų absolventai, ypač dirbantys justicijos srityje, sėkmingai darbuotis galės tik tada, kai išsamias teisės žinias susies su kriminalistinėmis žiniomis, t.y. žiniomis apie praktinio nusikaltimų tyrimo strategiją, taktiką ir technologiją.

Prieš kurį laiką mes jau rašėme apie kriminalistikos dėstymą teisėsaugos pareigūnams [12, p. 42]. Mūsų nuomone, jau tada pasiūlytą kriminalistikos dėstymo modelį šiandien būtų galima apibūdinti kaip orientuotą į kriminalistinės technikos pažangą, šiuolaikinę dėstymo technologiją, modelį, siejamą su praktine veikla numatant glaudų klasikinės kriminalistikos ir gretutinių specialiųjų disciplinų ryšį ir perimamumą. Trumpai jį primename. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje pirmoje Kriminalistikos programoje kriminalistiką dėstyti buvo numatyta trimis lygiais.

Pirmojo lygio, skirto jaunesniems pareigūnams, kriminalistikos pradžmenų kursas apima kriminalistikos įvadą, kriminalistinės technikos pagrindus, studentų supažindinimą su operatyvine kriminalistine technika, būtinų praktinių darbo įgūdžių formavimą įvykio vietoje (mokoma ne tik saugoti įvykio vietą ir daiktinius įrodymus, bet prireikus surasti, užfiksuoti ir paimiti žmogaus, įsilaužimo įrankių, transporto priemonių, šaunamųjų ginklų pėdsakus). Supažindinama su pagrindiniais dokumentų klastojimo būdais bei požymiais, mokoma sudaryti žodinį atvaizdą ir paieškos orientuotes, suteikiama būtinų žinių apie įvykio vietos apžiūrą. Pagrindinė užsiėmimų forma – pratybos; kiekvienas studentas įvertinamas. Semestro viduryje surengiamas kolokviumas raštu.

Antrojo lygio aukštojo mokslo bakalauro ar profesinių studijų pakopoje kriminalistika (pagrindinis kursas) dėstoma visų specialybių ir specializacijų studentams tris semestrus. Gvildenamos bendrosios kriminalistikos teorijos problemos, įtvirtinami naudojimosi operatyvine kriminalistine technika įgūdžiai, supažindinama su naujausiomis laboratorinių tyrimų galimybėmis, daug dėmesio ir studijų laiko skiriama kriminalistinės taktikos problemoms, nagrinėjami atskiri kriminalinės metodikos aspektai atsižvelgiant į baudžiamojo proceso ir baudžiamųjų įstatymų pakeitimus ir su jais susijusią nusikaltimų tyrėjo darbo specifiką.

Pagrindinė užsiėmimų forma – paskaita–seminaras, pratybos, per kurias atliekami atskiri taktikos veiksmai ir įforminami jų rezultatai. Studentai atlieka kriminalistikos praktikumą. Šioje pakopoje dėstomas ir kriminalistikos studijas papildantis teismo medicinos kursas.

Trečiojo lygio (magistro studijų) pagrindinis kriminalistikos kursas taip pat dėstomas visų specialybių ir specializacijų studentams. Jis daugiausia skirtas atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo problemoms nagrinėti. Pagrindinė užsiėmimų forma – paskaita–seminaras ir pratybos; daug dėmesio skiriama konkrečių baudžiamųjų bylų kritinei analizei. Per mokslinę draugiją studentai įtraukiami į mokslo tiriamąjį darbą: jie apibendrina baudžiamųjų bylų medžiagą, skaito pranešimus kriminalistikos būrelio susirinkimuose. Per darbo kriminalistikos būrelyje laikotarpį gali būti parengiamas baigiamasis magistro darbas. Šioje pakopoje kriminalinės justicijos specializacijos studentams dar skaitomi specialūs kursai: „Teismo ekspertizė“, „Parengtinio tardymo teorinės ir praktinės problemos“, „Ekonominės ekspertizės“.

Pagrindinės kriminalistikos studijoms skiriamos 348 akademinės valandos.

Lyginant šį kriminalistikos dėstymo modelį su Vakarų Europos šalių teisėsaugos pareigūnų mokymo modeliais, galima pastebėti nemažai panašumų: pakopinis studijų modelis, akademinis valandų skaičius, tematika bei temų išdėstymas pakopose, absolventų kvalifikacinės charakteristikos.

Nepaisant kai kurių objektyvių turinio neatitikimų, kuriuos lemia nevienoda kriminalistikos samprata, susiklosčiusi kriminalistikos sistema, nusistovėjusi dėstymo praktika, pareigūnų rengimo lygis ir kt. (į kriminalistikos studijas įtraukta temų, kurios pas mus laikomos operatyvinės veiklos, specialiosios technikos dalykais ir pan.), galima konstatuoti, kad kriminalistikos dėstymo modelis yra artimas Vakarų šalių modeliams, orientuotiems į aukštos kvalifikacijos pareigūno rengimą. Žinoma, šis modelis turi būti ir yra tobulinamas.

Tam, kad nustatytume tolesnio mūsų darbo kryptis, atlikome teisėsaugos institucijų darbuotojų nuomonių apie kriminalistikos žinių lygį ir jų taikymą tyrimą.

Atskirų teisėsaugos struktūrų darbuotojų apklausų (apklausta 900 pareigūnų), atliktų 1994–1996 ir 1998–1999 m., rezultatai gana priešaringi. Abiejų apklausų rezultatai pagal statistinę paklaidą buvo panašūs. Dauguma respondentų nurodė, kad kriminalistikos metodų ir priemonių žinojimo ir taikymo lygis yra vidutinis ir tik apie ketvirtadalį respondentų teigė, kad žemas. Bet atsakymų į kitus anketos klausimus analizė rodo, jog daugumos subjektyvus vertinimas tik konstatuoja vyraujančias nuomones, dažnai pagrįstas **vien buitiniu kriminalistikos suvokimo lygiu**, nieko bendro neturinčiu su objektyvios padėties šioje srityje įvertinimu. Tai rodo prastą mūsų teisėsaugos pareigūnų kriminalistinį išprusimą.

Šiuolaikiniai kriminalistikos mokslo laimėjimai leidžia teigti, kad iš principo kiekvieną nusikaltimą galima išaiškinti. Realus nusikaltimų aiškinimo rodiklis yra visiškai kitoks ir tiesioginės koreliacijos su kriminalistikos galimybių panaudojimu čia nėra. Kodėl taip yra? Kaip pagrindinę priežastį galima nurodyti arba kriminalistinį dalies mūsų pareigūnų neraštingumą, arba (ir tai ne mažiau pavojinga) kriminalistinių rekomendacijų tiriant ir aiškinant nusikaltimus nepaisymą.

Mūsų atlikti tyrimai dar kartą akivaizdžiai parodė, jog informacinės revoliucijos amžiuje labai svarbu parengti tinkamą ilgalaikę studijų proceso strategiją. Kriminalistikos kaip jokio kito kriminalinės justicijos srityje taikomo mokslo raida tokia sparti, kad neįmanoma užfiksuoti visų jos laimėjimų. Kriminalistika plėtojasi branduolinės reakcijos būdu, o studijų procesas geriausiu atveju – tik linijiniu būdu. Studijos paprastai atsilieka nuo mokslo, jos fiksuoja tam tikrą praeityje pasiektą lygį.

Šiandieną galime kalbėti ne tik apie kriminalistiką, bet ir apie iš jos besiformuojančias naujas disciplinas.

Be to, buvusioje tarybinėje teisinėje doktrinoje nusikaltimas buvo griežtai atribotas nuo kitų

teisės pažeidimų. Dabar tokios griežtos ribos nebėra. Anksčiau kriminalistika vienareikšmiškai buvo siejama tik su baudžiamąja teise ir nusikaltimu, dabar vis dažniau jos galimybės siejamos ne tik su nusikaltimų ir jų pėdsakų tyrimu, bet ir su nusikaltimų bei kitų teisės pažeidimų užkardymu. Vis plačiau kriminalistikos metodai ir priemonės skverbiasi į civilinį bei administracinį procesą. Taigi kriminalistikos interesų sfera plečiasi. Kriminalistika skverbiasi į vis naujus laukus, ji tampa pažinimo įrankiu, vis plačiau ir sėkmingiau taikomu įvairiose teisinės veiklos srityse, kur būtina pažinti tiesą tiriant įvairiausių materialius ir idealius pėdsakus bei kitus objektus.

Mūsų nuomone, privalome orientuotis ne tik į esamas struktūras, bet ir į pažangias tendencijas Europoje. Sparti gamtos ir technikos mokslų raida, naujos technologijos, informacinių procesų plėtra reikalauja naujoviškai mąstančių žmonių, sugebančių įdiegti įvairių mokslų laimėjimus į teisėsaugą.

Atsižvelgiant į teisėsaugos institucijų poreikius ir suprastą būtinybę plėtoti kriminalistikos mokslą buvo pradėta kurti kriminalistikos studijų sistema, kuri šiuo metu jau, galima sakyti, yra nuosekli ir diegtina į studijų procesą (žr. lentelę).

Kriminalistika Lietuvos teisės universitete

Kriminalistikos dėstymo lygis	Pavadinimas ir apimtis	Studijų programa
I lygis Bakalauro arba profesinės studijos	Privalomas dalykas Kriminalistikos pagrindai (4 kreditai)	– teisė ir policijos veikla, I kursas – teisėsaugos pareigūnų kvalifikacijos kėlimas – teisė ir nusikaltimų tyrimo veikla – teisė ir valdymas – teisė ir penitencinė veikla
II lygis Bakalauro arba profesinės studijos	Privalomas dalykas Kriminalistika (6 kreditai)	– teisė ir policijos veikla – teisė
	Pasirenkami dalykai: Kriminalistinis vaizdo fiksavimas (2 kreditai) Ekspertiniai tyrimai (4 kreditai) Daktiloskopija (2 kreditai) Dokumentotyra (2 kreditai) Kt. pagal poreikį	– teisė ir policijos veikla – teisė – teisė ir valdymas – teisė ir penitencinė veikla – teisė ir nusikaltimų veikla – socialinis darbas
III lygis Magistro studijos	Privalomas dalykas Kriminalistika ir naujos nusikaltimų tyrimo technologijos (2 kreditai) (Pagal planą pasirenkami moduliai)	– teisė ir policijos veikla – teisė
IV lygis Speciali magistrantūros programa	Ekspertiniai tyrimai įvairūs (metodikos) moduliai (60 kreditų)	– teisė
V lygis Specialūs kursai pagal Erasmus mainų programą su ES šalių universitetais	Kriminalistikos technika (3 kreditai) Kriminalistikos mokslo problemos (3 kreditai) Kt. pagal poreikį	– teisė

Šioje kriminalistikos dėstymo programoje mes pabandėme atsižvelgti į pagrindinius šiuolaikinius kriminalistikos studijų ir dėstymo principus: universalizmo ir specializacijos, prognostikos, diferenciacijos (selektyvumo), hierarchijos; tarptautinės specializacijos ir bendradarbiavimo; prakseologijos; žinių konkurencijos ir monopolizmo ir kt.

XXI a. pradžios universitetinės studijos nėra panašios į XIX a. studijas, nes mūsų universitetai privalo reaguoti į sparčiai besikeičiančio gyvenimo poreikius.

Ilgametis Hamburgo politechnikos universiteto rektorius prof. R. Dalheimeris konstatavo, kad mokslinis studijų pobūdis yra pagrindinis universiteto principas, bet, kita vertus, negali būti ignoruojami ir profesiniai pasaulio poreikiai. Mokslas nėra tikslas, jis prisideda prie geresnio pasaulio pažinimo ir gyvenimo standartų gerinimo [13, p. 211].

Netgi iš rengiamų disertacijų matome, kad jos vis dažniau turi tiesioginį praktinį, profesinį tikslą ir nagrinėja konkrečias praktinių problemas. Ne visi rašantys disertacijas asmenys planuoja savo gyvenimą susieti su akademinė veikla [14, p. 18–19; 15, p. 217].

Teisėsaugos pareigūnai jaučia kriminalistikos žinių stoką. Būtinybė mažiausiomis jėgomis spręsti sudėtingus uždavinius reikalauja keisti teisėsaugos institucijų darbuotojų lavinimo struktūrą. Reikia daugiau darbuotojų, kurie, be aukštojo teisinio išsilavinimo, turėtų ir kriminalistinį išsilavinimą, nes sparčiai didėja kriminalistinių žinių, užtikrinančių pažangių technologijų diegimą į teisėsaugos institucijų veiklą, reikšmė.

Kiekvienos struktūros plėtrai reikalingi ne tik universalūs specialistai vykdytojai, siauros specializacijos profesionalai, tam tikros veiklos srities specialistai organizatoriai, bet ir aukščiausios grandies specialistai analitikai, gebantys pritaikyti kitų mokslų laimėjimus, tam tikros veiklos, taip pat ir teisėsaugos, baruose. Tarp jų – ir kriminalistai mokslininkai, kurie ne tik sugebėtų pritaikyti kitų mokslų laimėjimus, bet ir kurti, rengti originalias kriminalistikos metodikas, metodus, priemones įvairiems pėdsakams, daiktiniams įrodymams surasti, fiksuoti, tirti ir panaudoti.

Atskirai norėtume pristatyti naują magistrantūros programą.

Naujoji Lietuvos teisės universiteto magistrantūros studijų programa „Ekspertiniai tyrimai“ kaip tik ir yra atsakas į gyvenimo poreikius. Ji turi užpildyti rengimosi moksliniam kriminalistikos darbui spragas, pagerinti šalies teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijų specialistų rengimą. Tiriant nusikaltimus materialūs įrodymai (pėdsakai ir daiktiniai įrodymai), jų mokslinis tyrimas ir vertinimas visais laikais, ypač pastaraisiais metais, turi labai didelę reikšmę nustatant objektyvią tiesą. O tam pasirengusių aukštos kvalifikacijos specialistų visada trūko, nes Lietuvoje nėra viena aukštoji mokykla nerengė iki šiol tokio profilio specialistų. Į ekspertines institucijas ateinantys žmonės geriausiai atveju turėdavo persikvalifikuoti, o dažniausiai – pradėti mokytis asmeninių klaidų ir bandymų metodu.

Kaip jau minėjome, pasaulinė praktika rodo, kad kriminalistikos mokslo metodai ir priemonės vis dažniau ir plačiau yra taikomos tiriant įvairius informacijos šaltinius ne tik baudžiamajame, bet ir civiliniame bei administraciniame procese, taip pat ir kitose gyvenimo srityse. Tai ypač akivaizdu plėtojantis naujoms technologijoms, ypač formuojantis informacinei visuomenei.

Pastaraisiais metais sparčiai didėja ekspertinio darbo krūviai. Tik dviejose pagrindinėse Lietuvos ekspertinėse kriminalistinėse struktūrose – Teismo ekspertizės centre (Teisingumo ministerija) ir Kriminalistinių ekspertizių tarnyboje (Vidaus reikalų ministerija) – per pastaruosius penkerius metus buvo padaryta tris kartus daugiau ekspertizių, o apie kitus funkcinis uždavinius nė kalbos negali būti. Iš šių dviejų ekspertinių institucijų darbuotojų tik mažuma turi aukštąjį teisinį išsilavinimą, o specialųjį aukštąjį išsilavinimą – tik vienetai. Šiose struktūrose dirba apie pusę tūkstančio specialistų. Rengiamas Teismo ekspertizės įstatymas numato, kad ekspertu gali būti tik asmuo, turintis aukštąjį išsilavinimą.

Teisės sistemos reformos metmenyse, naujoje jų redakcijoje, patvirtintoje 1998 m., tarp prioritetinių veiklos krypčių nurodyta, kad būtina reformuoti, tobulinti ir plėsti kriminalistinę ekspertinę veiklą. Klausimo apie ekspertines įstaigas išskyrimas metmenyse atskiru skirsniu rodo jo reikšmę ir aktualumą teisėsaugos institucijų veiklai.

Specialistų poreikio nesugebama patenkinti, nors ekspertus bando rengti neturėdamos tam tinkamų sąlygų pačios ekspertinės įstaigos. Toks rengimas paprastai grindžiamas konkrečių specialistų

asmenine patirtimi, perduodama kandidatui į ekspertus kaip daugiau ar mažiau susistemintos žinios ir įgūdžiai. Taigi perduodamos žinios ir įgūdžiai neperžengia empirinių, grynai pragmatinių žinių slenksčio, nėra susistemintos ir struktūrizuotos, todėl kandidatui sunku tobulėti, įgyti naujų žinių bei įgūdžių.

Atgavus nepriklausomybę Lietuvoje padidėjo kriminalistikos ir kitų ekspertinių tyrimų reikšmė. Šis mokslo ir praktinės veiklos baras nebuvo tinkamai plėtojamas ir dėl aukštos kvalifikacijos specialistų stokos.

Atsižvelgdama į Lietuvos teisėsaugos institucijų poreikius ir būtinumą plėtoti kriminalistikos mokslą, Lietuvos teisės universiteto Kriminalistikos katedra jau 1995 m. parengė kelis laisvai pasirinkamų dalykų kursus (būsimiems kandidatams į techniko kriminalisto pareigas):

- trasologinės ekspertizės kursą;
- balistinės ekspertizės kursą;
- įvykio vietos apžiūros problemų kursą.

Nuo 1999–2000 mokslo metų į bloką dar buvo įtrauktas laisvai pasirinkamas dalykas „Kriminalistinis vaizdo fiksavimas“.

Šie dalykai buvo dėstomi Policijos fakulteto bakalauro studijose. Rengiant minėtų disciplinų kursus buvo orientuojamasi į policijos techniko kriminalisto funkcijas – taikyti kriminalistikos rekomendacijas atliekant tardymo veiksmus bei labiausiai paplitusias tradicines kriminalistines ekspertizes. Rengiama baudžiamojo proceso reforma reikalauja naujo požiūrio į techniko kriminalisto funkcijas. Be abejo, tam reikės atitinkamos technikų kriminalistų bakalauro studijų programos.

Dėstant bakalauro studijose minėtus dalykus Universitete buvo ruošiamas materialinė techninė bazė, kaupiama metodinio ir organizacinio darbo patirtis tiek atliekant laboratorinius darbus, tiek ir užtikrinant savarankišką studentų darbą. Per tą laiką katedroje buvo atliekami ir moksliniai tyrimai, apgintos keturios daktaro disertacijos. Keletas katedros dėstytojų ilgą laiką dirbo ekspertinėse kriminalistikos įstaigose. Katedra glaudžiai bendradarbiauja su Lietuvos teismo ekspertizės centru, kurio techninė bazė panaudojama užsiėmimams ir moksliniams tyrimams. Kai kurias praktines disciplinas dėsto šio centro bei Vidaus reikalų ministerijos Kriminalistinių ekspertizių tarnybos specialistai.

Be abejonės, vykdant teisinės sistemos reformą būtina tobulinti specialistų rengimo struktūrą, užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų, taip pat turinčių išsamių kriminalistinių žinių bei įgūdžių ir galinčių dirbti įvairiose kriminalistinėse ekspertinėse struktūrose, rengimą teisėtvarkos institucijoms. Tai daryti būtina ir atsižvelgiant į aukštojo mokslo kvalifikacinius reikalavimus.

Turint naują magistrantūros programą ir atsižvelgiant į kriminalistikos disciplinų lygį bei apimtį bakalauro studijose, ateityje, parengus atitinkamas kompensacines ir kvalifikacijos kėlimo programas ekspertams, neturintiems teisinio ir kriminalistinio išsilavinimo, bus sudaryta darni, nuosekli kriminalistikos ir teismo ekspertizės specialistų rengimo bei jų kvalifikacijos kėlimo sistema, atitinkanti šiuolaikinių išsivysčiusių Europos šalių standartus ir užtikrinanti pažangių technologijų ir pažangios patirties diegimą į teisėsaugos veiklos sritis.

Įgiję šią specializaciją magistrai galės toliau studijuoti doktorantūroje ir rengtis moksliniam darbui, diegti mokslo laimėjimus į praktiką, tirti ne tik sunkius nusikaltimus bei spręsti su jais susijusias problemas, bet ir dirbdami mokslinėse ekspertinėse kriminalistinėse įstaigose kurti naujas mokslines ekspertinių tyrimų metodikas. Aptarta studijų programa yra gana universali, nes suteikia žinių ir įgūdžių, leidžiančių tęsti mokslinę veiklą, dirbti analitinį ir ekspertinį darbą.

IŠVADOS

1. Nusikalstamumo raida, naujos jo raiškos formos ir rūšys, vis tobulesni nusikaltimo padarymo būdai ir priemonės, nusikaltėlių profesionalumas ir specializacija, organizuoto nusikalstamumo tarptautinių ryšių globalizavimas tapo opia visuomenės problema. Nusikalstamumo pažabojimo ir kontrolės užtikrinimas reikalauja kompleksinių plačiai suvokiamos teisėsaugos sistemos reformų. Viena iš jų – specialistų, kurie sugebėtų ne tik taikyti parengtas metodikas, metodus ir priemones, bet ir tirdami nusikaltimus mokėtų savarankiškai analizuoti bei kūrybiškai taikyti kitų mokslų laimėjimus, atlikti originalius kriminalistikos mokslo tiriamuosius darbus, rengimo reforma.

2. Vykdamt teisinės sistemos reformą, būtina tobulinti specialistų rengimo struktūrą, užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų, taip pat ir turinčių išsamių kriminalistinių žinių bei įgūdžių ir galinčių dirbti įvairiose kriminalistinėse ekspertinėse struktūrose, rengimą teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijoms. Tai daryti būtina ir atsižvelgiant į aukštojo mokslo kvalifikacinius reikalavimus.

3. Turint naują magistrantūros programą ir atsižvelgiant į kriminalistikos disciplinų dėstymo lygį bei apimtį bakalauro studijose, ateityje, parengus atitinkamas kompensacines ir kvalifikacijos kėlimo programas ekspertams, neturintiems teisinio ir kriminalistinio išsilavinimo, bus sudaryta dar ni, nuosekli kriminalistikos ir teismo ekspertizės specialistų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema, atitinkanti šiuolaikinių išsivysčiusių Europos šalių standartus ir užtikrinanti pažangių technologijų ir pažangios patirties diegimą į teisėsaugos veiklos sritį.

Įgiję šią specializaciją magistrai galės toliau studijuoti doktorantūroje ir rengtis moksliniam darbui, diegti mokslo laimėjimus į praktiką, tirti ne tik sunkius nusikaltimus ir spręsti su jais susijusias problemas, bet ir dirbdami mokslinėse ekspertinėse kriminalistinėse įstaigose kurti naujas mokslines ekspertinių tyrimų metodikas.

4. Kriminalistikos dėstymo struktūros tobulinimo programa, kuri Lietuvos teisės universitete (anksčiau Lietuvos policijos akademijoje) buvo pradėta dar 1990–1991 m., nepaisant tam tikrų vingių ir nesklandumų, aukštųjų mokyklų reformų, buvo įgyvendinama gana sėkmingai.

Kriminalistikos mokslo ir studijų dešimtmečio raida Lietuvos teisės universitete parodė, kad ši aukštoji mokykla tapo pagrindiniu kriminalistikos mokslo ir studijų centru Lietuvoje. Spręsdamas valstybinius teisėsaugos specialistų rengimo uždavinius, šis centras sugeba derinti strateginius Lietuvos integracijos į Europos struktūras tikslus su pragmatiniais taikomaisiais mokslo, studijų ir teisėsaugos praktikos uždaviniais.

LITERATŪRA

1. Kurapka E., Malevski H. Kriminalistikos mokslas vykdamt teisės reformą Lietuvoje // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. – Vilnius, 2000. T. 18.
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – Санкт Петербург, 1908.
3. Криминалистика / Под ред. В.И. Образцова. – Москва, 2001.
4. Hanausek T. Miejsce i rola kryminalistyki w systemie uniwersyteckich studiów prawniczych // Problemy kryminalistyki. Warszawa, 1988. Nr. 181.
5. Kulicki M. Kryminalistyka. – Toruń, 1994.
6. Iskra M. Wiedza o kryminalistyce w świetle badań przeprowadzonych wśród studentów wydziału prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego // Problemy współczesnej kryminalistyki. – Warszawa, 2000. T. 3.
7. Grzeszyk Cz. Etiologia i symptomatologia zagrożeń przestępczością w Polsce // Problemy współczesnej kryminalistyki. – Warszawa, 2000. T. 3.
8. List otwarty Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego // Problemy współczesnej kryminalistyki. – Warszawa, 1998. T. 2.
9. Clages H. Kriminalistik: Lehrbuch fuer Ausbildung und Praxis/3 Auflage. – Stuttgart; München; Hannover; Berlin; Weimar; Dresden: Boorberg, 1997.
10. Weilmann R. Kriminalistik: ein Grundriss für Studium und Praxis. Verl. Dt. Polizeiliteratur, 2000.
11. Pfefferli P. W. Kriminaltechnik im Blickpunkt internationaler Kooperation // Wissenschaftliche Kriminaltechnik im Dienste moderner Kriminalitätsbekämpfung. – PFA, Münster, 2000.
12. Kurapka E. Kriminalistikos dėstymo Lietuvos policijos akademijoje modelis // Policijos pareigūnų dorovės bei psichologijos savybės ir jų ugdymas. Tarptautinės mokslinės–metodinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 1994.
13. Dalheimer R. Role of Universities Viewed from the Non–University Sector // Lifelong Learning in Europe, 1997. № 4.
14. Malewski M. Ewolucja uniwersytetu – implikacje dla kształcenia // Terazniejszość–człowiek – edukacja. 1998. № 1.
15. Pratt J. Doctorate for professionals // Lifelong Learning in Europe. 1997. № 4.

**CONTEMPORARY STRUCTURE OF CRIMINALISTICS
AND DIDACTICS OF THE STUDY**

Assoc. Prof., Dr. Egidijus Kurapka
Assoc. Prof., Dr. Hendryk Malevski
Law University of Lithuania

SUMMARY

The ensurance of human security, implementing modern technologies of criminalistics, informatics and other sciences into crime investigation and prevention is one of the national priorities.

The development of crime, new forms and kinds of its manifestation, more precise ways of committing a crime and more perfect instruments, professionalism and specialization of the criminals, globalization of international crime relations have become one of the most urgent problems of society. To ensure that the crime is curbed and controlled it is necessary to carry out complex reforms in the system of law enforcement, which includes training of specialists, competent not only to apply the developed methodics, methods and means but also capable of analysing independently and productively employing the achievements of other sciences in the process of investigation, as well as carrying out the original research work on criminalistics.

According to the practice of different world universities, the data of the survey on the level and need of the knowledge of criminalistics, the generalization of scientific literature on the conception of criminalistics and the tendencies of its development the article examines the major changes in the study structure and didactics of criminalistics.

The authors provide with the original model of teaching criminalistics. It is oriented to the progressive tendencies in Europe, due to the fact that a speedy development of nature and technical sciences, new technologies and globalization of informational processes call for people with innovative ideas, capable of applying the interdisciplinary achievements into the process of law enforcement.

Taking into consideration the needs of the law enforcement institutions and the necessity to develop the science of criminalistics, a consistent system of the studies of criminalistics has been developed, that embraces six levels of general, special and specialized knowledge of criminilastics. The size and content of the studies are diferentiated according to the study programs, specialization and the needs of the students.

